

ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਤੋਂ ਖ਼ਹਿਲਾਂ ਦਾ ਹਾਲ (24:4-14)

ਮਸੀਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਈ ‘‘ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ’’ ਨਾਲ ਕੀਤੀ। ਯਹੂਦੀਆਂ ਲਈ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸਦਮਾਂ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਹੋਣੀ ਸੀ ਕਿ ਯਿਸੂ ਦੀ ਨਬੂਵਤ ਦੇ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਦੀ ਰਾਹ ਵੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਵੀ ਜਾਂ ਹਰ ਗੱਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੀ ਹੈ। ਮਸੀਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਚੇਲੇ ਭਰਮਾਏ ਜਾਣ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਭਰਮਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੰਭਵ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਚੌਕਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

‘‘ਭਰਮਾਏ ਨਾ ਜਾਓ’’ (24:4-8)

⁴ਯਿਸੂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, ਚੌਕਸ ਰਹੋ ਭਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਨਾ ਪਾਵੇ। ⁵ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਧਾਰ ਕੇ ਬਥੇਰੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਆਉਣਗੇ ਜੋ ਮੈਂ ਮਸੀਹ ਹਾਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਣਗੇ। ⁶ਤੁਸੀਂ ਲੜਾਈਆਂ ਅਤੇ ਲੜਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਅਵਾਈਆਂ ਸੁਣੋਗੇ। ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਕਿਤੇ ਘਬਰਾ ਨਾ ਜਾਣਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਹੀ ਹਨ ਪਰ ਅਜੇ ਅੰਤ ਨਹੀਂ। ⁷ਕੌਮ ਕੌਮ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਕਾਲ ਪੈਣਗੇ ਅਤੇ ਭੁਚਾਲ ਆਉਣਗੇ। ⁸ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਪੀੜਾਂ ਦਾ ਅਰੰਭ ਹੈ।

ਆਇਤਾਂ 4, 5. *ਝੂਠੇ ਮਸੀਹ*। ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਸੀਹ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਝੂਠੇ ਮਸੀਹਾਂ ਤੋਂ ਭਰਮਾਏ ਨਾ ਜਾਣ (ਵੇਖੋ 24:23, 24)। ਬਥੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਖੰਡੀਆਂ ਮਗਰ ਲੱਗ ਜਾਣਾ ਸੀ ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖਿਆ ਗਿਆ। 16: 13-20 ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਤੋਂ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਯਿਸੂ ਹੀ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਮਸੀਹ ਹੈ, ਪਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਰਖਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਗੂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਾ ਚੁਣੌਤੀ ਹੋਣਾ ਸੀ ਜਦ ਯਿਸੂ ਨੂੰ ਸਲੀਬ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਗਿਆ। ਜੀ ਉੱਠਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ ਸੀ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਸਨ।¹

ਪਹਿਲੀ ਸਦੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਬਥੇਰੇ ਝੂਠੇ ਮਸੀਹ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਾਗੀ ਆਗੂ ਉੱਠੇ ਜਿਹੜੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਫੌਜ ਜ਼ਮਾਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਰੱਬਾਨ ਗਮਲੀਏਲ ਨੇ ਯੂਦਾਸ ਅਤੇ ਗਲੀਲੀ ਯਹੂਦਾ ਨਾਮਕ ਦੋ ਜਣਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਖ਼ੀਰ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਸੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੇਲੇ ਖਿੰਡ ਗਏ (ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 5:36, 37)² ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਿਤਾਬ

ਵਿਚ ਇਕ ਮਿਸਰੀ ਦਾ ਨਾਂਅ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਅਤਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ (ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 21:38)।^੩ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਸੀਹ ਮੰਨਦੇ ਵੀ ਸਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਦੂਜੇ ਲੋਕ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਡੋਨਲਡ ਏ. ਹੈਗਨਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮਸੀਹਾ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਸਖ਼ਸ਼ ਦਾ ਪੱਕਾ ਸਬੂਤ ਬਾਰ ਕੋਖਬਾ ਦੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ (ਈਸਵੀ 135)।^੪

ਆਇਤਾਂ 6, 7. ਲੜਾਈਆਂ ਅਤੇ ਲੜਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਹਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ। ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹੋਏ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ, ਤੁਸੀਂ ਲੜਾਈਆਂ ਅਤੇ ਲੜਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਅਵਾਈਆਂ ਸੁਣੋਗੇ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਆਪ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਝਗੜੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਨਾ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਘਬਰਾਹਟ ਵਿਚ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਖਿਆ, ‘ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਕਿਤੇ ਘਬਰਾ ਨਾ ਜਾਣਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਹੀ ਹਨ ਪਰ ਅਜੇ ਅੰਤ ਨਹੀਂ।’ 70 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਲੜਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 69 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ‘ਚਾਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਕਾਲ’ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿ ਯੁੱਧ ਅਤੇ ਖ਼ੂਨ ਖਰਾਬਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਨੀਰੋ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਬਾਅਦ ਗਰਬਾ, ਓਥੋ ਅਤੇ ਵਿਟੇਲਿਉਸ ਨਾਮਕ ਤਿੰਨ ਜਣਿਆਂ ਨੇ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਲਈ ਹਕੂਮਤ ਕੀਤੀ।^੫ ਵਿਸਪੇਸੀਅਨ ਨੇ ਗੱਦੀ ਤੇ ਥੈਠਣ ਲਈ ਅਸਲ ਵਿਚ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੀ ਘੇਰਾ ਬੰਦੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ।^੬ ਚੇਲਿਆਂ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਹੀ ਨਿਰੋੜ ਨਹੀਂ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਅੰਤ (telos) ਆ ਗਿਆ ਹੈ (ਵੇਖੋ 24:3)।

ਯਿਸੂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਆਖਿਆ, ‘ਕੌਮ ਕੌਮ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਕਾਲ ਪੈਣਗੇ ਅਤੇ ਭੁਚਾਲ ਆਉਣਗੇ।’ 70 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦੀ ਨਬੂਵਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਯਿਸੂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਰੋਬਰਟ ਏ. ਗੁਲਕ ਨੇ ਰੋਮ ਅਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਜੰਗ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁਝ ਖ਼ਾਸ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।⁷ ਰੋਮੀ ਹਾਕਮ ਪਲੋਰਸ (64-66 ਈਸਵੀ) ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਤਿਆਂ ਨੇ ਲੜਾਈ ਦਾ ਮੰਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ (66-74 ਈਸਵੀ)।^੮ ਉਸ ਨੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਹੱਕਾਂ ਵਿਚ ਯੂਨਾਨੀਆਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਖਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈਕਲ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਸਾ ਵੀ ਲਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਸਲੀਬ ਟੰਗ ਦਿੱਤਾ।^੯ ਪਲੋਰਸ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੇ ਦਸਤੇ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਭੇਜੇ ਤਾਂ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਟੋਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਲੇ ਤਕ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆਂ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਨਾਲ ਕਈ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ।¹⁰

ਰੋਮੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਣੇ ਗੈਰ ਕੌਮਾਂ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇਣਾ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੇ ਬਦਲਾ ਲੈ ਲਿਆ।¹¹ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਬਗ਼ਾਵਤ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਯਹੂਦੀ ਬਾਗ਼ੀਆਂ ਨੇ ਮੋਰਚਿਆਂ ਤੇ ਰੋਮੀਆਂ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਸਦਾ, ਮੁਕੇਰਸ ਸਣੇ ਸੈਨਿਕ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹਿਆਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ।¹² ਕੈਸਰੀਆ, ਦਿਕਾਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਸਿਰੀਆਈ ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹਿੰਸਾ ਭੜਕ ਉੱਠੀ ਸੀ।¹³

ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇਸ ਉਥਲ ਪੁਥਲ ਦੇ ਸਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਵਿਰੋਧ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਗੁਲਿਕ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ‘ਇਕ ਪਾਸੇ ਚਰਮਪੰਥੀ ਅਤੇ ਨਰਮਪੰਥੀ ਭਾਵ ਲੜਾਕੂ ਪੱਖ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਸੰਦ ਪੱਖ ਵਿਚਕਾਰ ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ।’ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਚਰਮਪੰਥੀ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਨਰਮਪੰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਵੀ ਵੰਡੇ ਗਏ ਸਨ।¹⁴

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਯਿਸੂ ਦੀ ਨਬੂਵਤ ਅਤੇ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੇ ਪਤਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਰੋਮੀ

ਜਗਤ ਵਿਚ ਕਈ ਕਾਲ ਅਤੇ ਭੁਚਾਲ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ ਲੂਕਾ ਨੇ ਤਕਰੀਬਨ 46 ਈਸਵੀ ਦੇ ਲਗਭਗ ਇਕ ਅਕਾਲ ਦੀ ਗੱਲ ਲਿਖੀ (ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 11:28), ਜੋਸੇਫ਼ਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।¹⁵ ਕਲੋਦਿਉਸ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦੌਰਾਨ ਇਕ ਹੋਰ ਅਕਾਲ ਪਿਆ ਸੀ।¹⁶ ਜਿਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਟੇਸਿਟਸ ਅਤੇ ਸਿਉਟੋਨਿਉਸ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਉੱਤੇ ਰੋਮੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹਿਰਪਨਾਹ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਈ ਗਰੀਬ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਮਰ ਗਏ। ਜੋਸੇਫ਼ਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲ ਨਾਲ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਛੇ ਲੱਖ ਬੰਦੇ ਮਰੇ।¹⁷ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਾ ਚੜਾ ਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ।

ਜਿਸੂ ਦੀ ਨਬੂਵਤ ਅਤੇ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੇ ਪਤਨ ਵਿਚਕਾਰ ਰੋਮੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕਈ ਭੁਚਾਲ ਆਏ। ਹੋਰ ਭੁਚਾਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅਸੀਆ ਦੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਲੌਦਿਕੀਆ ਵਿਚ ਅਤੇ ਇਟਲੀ ਵਿਚ ਪੌਪੇ ਵਿਚ (62 ਈਸਵੀ)।¹⁸ ਅਪੋਕਲਿਪਟਿਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਭੁਚਾਲਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਨਿਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਪੋਥੀ 6:12; 8:5; 11:13, 19; 16:18)। ਇਸ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਲੂਕਾ 21:11 ਵਿਚ ‘ਮਰੀਆਂ’ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ‘ਵੱਡੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਅਕਾਸ਼ੋਂ ਪਰਗਟ’ ਹੋਣਾ ਵੀ ਜੋੜਦਾ ਹੈ।

ਆਇਤ 8. ਜਿਸੂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੀੜਾਂ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੀ ਦੱਸਿਆ। ਚੇਲਿਆਂ ਨੇ ਲੜਾਈਆਂ, ਅਕਾਲ ਅਤੇ ਭੁਚਾਲ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ, ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਚਿਤਾਵਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤਾਂ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹੀ ਸਨ। ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਖੁਦਾਈ ਨਿਆਂ ਕਰਕੇ ਅਚਾਨਕ ਹੋਰ ਵੱਡੇ ਸੰਕਟ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦਿਆਂ ਗਰਭਵਤੀ ਔਰਤ ਦਾ ਰੂਪਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।¹⁹ ਰੱਬੀ ਲੋਕ ਮਸੀਹਾ ਦੇ ਆਉਣ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ‘ਜਣੇਪੇ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ’ ਸਹਿਣ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮਸੀਹਾ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਯਹੂਦੀਆਂ ਉੱਤੇ ਆਉਣੀਆਂ ਸਨ।²⁰ ਇੱਥੇ ਜਿਸੂ ਨੇ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਉੱਤੇ ਖੁਦਾਈ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਉਸਦੀ ਦੂਜੀ ਆਮਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਣਾ ਸੀ।

“ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਈ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਖਬਰਦਾਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ” (24:9-14)

⁹ਤਦ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਿਪਤਾ ਲਈ ਫੜਵਾ ਦੇਣਗੇ ਅਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਰੱਖਣਗੀਆਂ। ¹⁰ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਥੇਰੇ ਠੋਕਰ ਖਾਣਗੇ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਏ ਨੂੰ ਫੜਵਾਏਗਾ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਏ ਨਾਲ ਵੈਰ ਰੱਖੇਗਾ। ¹¹ਅਰ ਬਹੁਤ ਬੁਠੇ ਨਬੀ ਉੱਠਣਗੇ ਅਤੇ ਬਥੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਣਗੇ। ¹²ਅਤੇ ਰੁਧਰਮ ਦੇ ਵਧਣ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਠੰਢੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ¹³ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਅੰਤ ਤੋੜੀ ਸਹੇਗਾ ਸੋਈ ਬਚਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ¹⁴ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਇਸ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਸਭ ਕੌਮਾਂ ਉੱਤੇ ਸਾਖੀ ਹੋਵੇ ਤਦ ਅੰਤ ਆਵੇਗਾ।

ਆਇਤ 9. ਜਿਸੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖਬਰਦਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਪਤਾ ਲਈ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸੂ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਉਸਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਸੀ। ਉਹ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਬਿਪਤਾ ਦੇ ਕਾਲ ਦੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤਾਵਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਹੜੀਆਂ ਰਸੂਲਾਂ ਉੱਤੇ ਆਉਣੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ

ਕਚਹਿਰੀਆਂ (ਮਹਾਸਭਾਵਾਂ), ਹਾਕਿਮਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਨਾਗੋਗ ਵਿਚ ਕੋਰੜੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣੇ ਸਨ, ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਤਕ ਆਉਣੀ ਸੀ (ਮਰਕੁਸ 13:9)। ਇਹ ਸਭ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇੰਜੀਲ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਕੇ ਹੋਣਾ ਸੀ (10: 17, 18; 23:34 ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵੇਖੋ)।

ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ, ‘ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਰੱਖਣਗੀਆਂ’ (10:22 ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵੇਖੋ)। 64 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਮਸੀਹੀ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਨੀਰੋ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਗੱਲ ਲਿਖਦਿਆਂ ਟੇਸਟਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ‘ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਾਂਝੇ ਲੋਕਾਂ’ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ‘ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸ’ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ‘ਵਿਗੜੀਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਮਨਾਕ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਖਾਇਆ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰੋਮ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾਉਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਇਸਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਨੀਰੋ ਨੇ ‘ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੀ ਸੀ’ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਇਆ ਹੋਵੇਗਾ।¹

ਆਇਤ 10. ਯਿਸੂ ਨੇ ਹੋਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਹੋਣੀਆਂ ਸਨ ਨਬੂਵਤ ਕੀਤੀ: ਕਈ ਮਸੀਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਠੋਕਰ ਖਾਣੀ ਸੀ। *skanbalizo*, ਬਹੁਤ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸਤਾਅ ਕਰਕੇ ਸੀ (ਵੇਖੋ 1 ਪਤਰਸ 1:6, 7; 4:12-19)। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦੂਏ ਨੂੰ ਫੜਵਾ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਐਚ. ਲੀਓ ਬੋਲਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਸਤਾਅ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਠੋਕਰ ਖਾਣੀ ਸੀ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਪਾਏ ਗਏ ਸਨ, ਬੇਦੀਨ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਕਈ ਚੇਲਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਫੜਵਾ ਦੇਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਸੀ।²

ਆਇਤ 11. ਬਹੁਤ ਝੂਠੇ ਨਬੀ ਉੱਠ ਖੜੇ ਹੋਣੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਗਰ ਲਾ ਲੈਣਾ ਸੀ। ਮੁੱਢਲੀ ਕਲੀਸੀਆ ਉੱਤੇ ਝੂਠੇ ਨਬੀਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਪੈਣੀ ਸੀ। ਪੌਲਸ ਨੇ ‘ਉਨ੍ਹਾਂ ਝੂਠੇ ਭਰਾਵਾਂ’ ਦੀ ਗੱਲ ਲਿਖੀ ਜਿਹੜੇ ‘ਚੁੱਪ ਕੀਤੇ ਉਸ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਸੂਹ ਲੈਣ ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਮਸੀਹ ਯਿਸੂ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਚੋਰੀ ਵੜ ਆਏ’ ਸਨ ‘ਭਈ ਸਾਨੂੰ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ’ (ਗਲਾਤੀਆਂ 2:4)। ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਬੇਦੀਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਿਹੜੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਚਾਹਿਆ ਕਿ ‘ਕੁਧਮ ਦੀ ਭੇਤ’ ਉਸ ਵਕਤ ਵੀ ‘ਅਸਰ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀ’ ਸੀ (2 ਥੱਸਲੁਨੀਕੀਆਂ 2:3, 7)। ਪਤਰਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਝੂਠੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਚੌਕਸ ਕੀਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ‘ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਬਿਦੱਤਾਂ ਚੋਰੀ ਅੰਦਰ’ ਲਿਆਉਣੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ‘ਉਸ ਸੁਆਮੀ ਦਾ ਜਿੰਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਲ ਲਿਆ ਸੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰਕੇ ਛੇਤੀ ਆਪਣਾ ਨਾਸ’ ਕਰਾਉਣਾ ਸੀ (2 ਪਤਰਸ 2:1)। ਯੂਹੰਨਾ ਨੇ ਮਸੀਹ ਵਿਰੋਧੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਈ, ਬਾਹਲੇ ਮਸੀਹ ਵਿਰੋਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸਨ (1 ਯੂਹੰਨਾ 2:18, 19)। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਬਾਹਲੇ ਝੂਠੇ ਨਬੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਨਿੱਕਲ ਆਏ ਹਨ (1 ਯੂਹੰਨਾ 4:1)। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਝੂਠੇ ਨਬੀ ਵੇਖੇ ਹਨ।

ਆਇਤ 12. ਯਿਸੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਯਰੂਸ਼ਲਮ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਧਰਮ ਵੱਧ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਸੀਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਸੀਹ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਲੀਸੀਆ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਠੰਡੀ ਹੋ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਇਸਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਮਸੀਹ ਨੇ ਅਫ਼ਸੂਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਝਾੜ ਪਾਈ ਸੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ‘[ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ] ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰੇਮ ਛੱਡ’ ਦਿੱਤਾ ਸੀ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਪੋਥੀ 2:4)।

ਆਇਤ 13. ਬੇਦੀਨੀ ਦੇ ਕਈ ਪੱਧਰਾਂ ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦੁਆਇਆ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਅੰਤ ਤੋੜੀ ਸਹੇਗਾ ਸੋਈ ਬਚਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਵਾਅਦੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਕ ਬਚਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ‘‘ਜ਼ਿਦਗੀ ਦਾ ਤਾਜ’’ ਪਾਉਣ ਲਈ ‘‘ਮਰਨ ਤਕ ਵਫ਼ਾਦਾਰ’’ ਰਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਪੋਥੀ 2:10; NIV)। ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ‘‘ਅੰਤ’’ (telos) ਸ਼ਬਦ ਆਦਮੀ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅੰਤ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਆਇਤ 3 ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ‘‘ਜੁਗ ਦੇ ਅੰਤ’’ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ (10:22 ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵੇਖੋ)।

ਆਇਤ 14. ਯਿਸੂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਆਖਿਆ, ‘‘ਰਾਜ ਦੀ ਇਸ ਖੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ ਸਭ ਕੌਮਾਂ ਉੱਤੇ ਸਾਖੀ ਹੋਵੇ ਤਦ ਅੰਤ ਆਵੇਗਾ।’’ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ‘‘ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ’’ (oikoumene) ਅਤੇ ‘‘ਅੰਤ’’ (telos) ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕਿਵੇਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਆਇਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਦੂਜੀ ਆਮਦ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਭ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ‘‘ਅੰਤ’’ ਦਾ ਅਰਥ ਉਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਆਇਤ 3 ਵਿਚ ਹੈ।

ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸੰਭਾਵਨਾ ਇਹ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਕਿ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਸਾਰੇ ਰੋਮੀ ਜਗਤ²³ ਵਿਚ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਪੈਂਟਿਕਾਸਟ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਯਹੂਦੀ ਅਤੇ ਰੋਮੀ ਜਗਤ ਵਿੱਚੋਂ ਯਹੂਦੀ ਮੁਰੀਦ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਵਿਚ ਆਏ ਸਨ (ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 2:5-12) ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਮੰਨਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸਤਾਅ ਦੇ ਕਾਰਣ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਤੋਂ ਖਿੰਡ ਗਈ ਕਲੀਸੀਆ ਯਹੂਦੀਆ ਅਤੇ ਸਾਮਰੀਆ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇੰਜੀਲ ਭਾਵ ਖੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣੀ (ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 8:4)। ਫਿਰ ਰਸੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵੀ ਰੋਮੀ ਹਕੂਮਤ ਵਿਚ ਫੈਲ ਕੇ ਖੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਕਈ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਤਕਰੀਬਨ 57 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਪੌਲਸ ਨੇ ਜ਼ਬੂਰ 19:4 ਵਿੱਚੋਂ ਦੁਹਰਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, ‘‘ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੋਲ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤੀਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ’’ (ਰੋਮੀਆਂ 10:18)²⁴ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ 62 ਈਸਵੀ ਦੇ ਕਰੀਬ ਪੌਲਸ ਨੇ ‘‘ਖੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਦੀ ਸਚਿਆਈ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਆ ਪੁੱਜੀ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵੀ’’ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ‘‘ਅਕਾਸ਼ ਹੇਠ ਸਾਰੀ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ’’ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ (ਕੁਲੁੱਸੀਆਂ 1:5, 6, 23)। ਯਿਸੂ ਇਹੀ ਆਖ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੇ 70 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਬਰਬਾਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਰੋਮੀ ਹਕੂਮਤ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਟਿੱਪਣੀਆਂ

¹ਲਿਓਨ ਮੋਰਿਸ, *ਦ ਗੌਸਪਲ ਅਕਾਰਡਿੰਗ ਟੂ ਮੈਥਿਊ*, ਪਿੱਲਰ ਕਮੈਂਟਰੀ (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ਿਗਨ: ਵਿਲੀਅਮ ਬੀ. ਈਰਡਮੈਸ ਪਬਲੀਸ਼ਿੰਗ ਕੰ., 1992), 597. ²ਜੋਸੇਫ਼ ਐਂਟੀਕੁਇਟੀਜ਼ 17.10.5; 20.5.1. ਜੋਸੇਫ਼ ਨੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਫ਼ਰਕ ਬਿਓਦਾਸ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਾਲਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਉਲਝਾ ਦਿੱਤਾ। ³ਉਹੀ, 20.8.6. ⁴ਡੋਨਲਡ ਏ. ਹੈਗਨਰ, *ਮੈਥਿਊ 14-28*, ਵਰਡ ਬਿਬਲੀਕਲ ਕਮੈਂਟਰੀ, ਜਿਲਦ 33ਬੀ (ਡਲਾਸ: ਵਰਡ ਬੁਕਸ, 1995), 691. ⁵ਸਿਉਟੋਨਿਉਸ ਟਵੈਲਵ ਸੀਜ਼ਰਸ 7.18-22; 8.5-12; 9.7-18. ⁶ਉਹੀ, 10.4-8. ⁷ਡਿਕਸਨਰੀ ਆਫ ਜੀਜ਼ਸ ਐਂਡ ਦ ਗੌਸਪਲਸ, ਯੇਏਲ ਬੀ.

ਗ੍ਰੀਨ ਅਤੇ ਸਕੋਟ ਮੈਕਨਾਈਟ (ਡਾਊਨਰਜ਼ ਗ੍ਰੋਵ, ਇਲਿਨੋਇ: ਇੰਟਰਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈੱਸ, 1992), 172 ਵਿਚ
ਰੋਬਰਟ ਏ. ਗੁਲਿਕ, 'ਡਿਸਟ੍ਰਕਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਜਰੂਸਲੇਮ।' ⁸ਜੋਸੇਫ਼ਸ ਐਂਟੀਕੁਇਟੀਜ਼ 20.11.1. ⁹ਜੋਸੇਫ਼ਸ
ਵਾਰਜ਼ 2.14.6-8. ¹⁰ਉਹੀ, 2.15.5.

¹¹ਉਹੀ, 2.17.2, 3. ¹²ਉਹੀ, 2.17.2, 7, 8; 2.18.16. ¹³ਉਹੀ, 2.18.1-5.
¹⁴ਗੁਲਿਕ, 173. ¹⁵ਜੋਸੇਫ਼ਸ ਐਂਟੀਕੁਇਟੀਜ਼ 3.15.3. ¹⁶ਜੋਸੇਫ਼ਸ ਐਨਲਜ਼ 12.43; ਸਿਉਟੋਨਿਉਸ
ਟਵੈਲਵ ਸੀਜ਼ਰਸ 5.18. ¹⁷ਜੋਸੇਫ਼ਸ ਵਾਰਜ਼ 5.13.7. ¹⁸ਟੇਸਿਟੁਸ ਐਨਲਜ਼ 14.27; 15.22.
¹⁹ਯਸਾਯਾਹ 48:6; ਯਸਾਯਾਹ 13:8; 21:3; 26:17; 42:14; ਯਿਰਮਿਯਾਹ 4:31; 6:24;
13:21; 22:23; 30:6; 31:8; 48:41; 49:22, 24; 50:43; ਹੋਸ਼ੇਆ 13:13;
1 ਥੱਲੁਨੀਕੀਆਂ 5:3. ²⁰ਟਾਲਮੁਡ ਕੇਟੁਬੋਥ 111ਏ; ਸੈਨਹੇਡ੍ਰਿਨ 97ਬੀ, 98ਬੀ; ਸ਼ੱਬ 118ਏ।

²¹ਟੇਸਿਟੁਸ ਐਨਲਜ਼ 15.44. ²²ਐਚ. ਲਿਓ ਬੋਲਸ, ਏ ਕਮੈਂਟਰੀ ਆਫ਼ ਦ ਗੌਸਪਲ ਅਕਾਰਡਿੰਗ
ਟੂ ਮੈਥਿਊ (ਨੈਸ਼ਵਿੱਲੇ: ਗੌਸਪਲ ਐਡਵੋਕੇਟ ਕੰ., 1936), 461-62. ²³Oikoumene ਦੇ ਇਸ ਅਰਥ
ਲਈ ਵੇਖੋ ਲੂਕਾ 2:1. ਪਹਿਲੀ ਸਦੀ ਦੌਰਾਨ ਰੋਮੀਆਂ ਨੂੰ 'ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਹਾਕਿਮ' ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ
(ਜੋਸੇਫ਼ਸ ਐਂਟੀਕੁਇਟੀਜ਼ 15.11.1)। ²⁴ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਰੋਮੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂਅ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਪੌਲੁਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ,
ਕਿ ਉਸ ਨੇ 'ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਚਾਰ ਚੁਫ਼ੇਰੇ ਇਲੁਰਿਕੁੰਨ ਤੀਕ' ਇੰਜੀਲ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਜਾਹਿਰ
ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਅਜੇ ਸਪੈਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ (ਰੋਮੀਆਂ। 15:19, 24, 28)।